

Nr 28

Justitiekottets betänkande i anledning av propositionen 1972: 138 med förslag till lag om ändring i brottsbalken, m. m. (ang. militära straff m. m.) jämte motioner.

Genom en den 3 november 1972 dagtecknad proposition, 1972: 138, har Kungl. Maj:t, under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om disciplinstraff för krigsmän,
3. lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472),
4. lag om upphävande av lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.

I samband med propositionen har utskottet behandlat en i anledning av propositionen väckt motion samt tre vid riksdagens början väckta motioner. Motionsyrkandena anges nedan på s. 12.

Propositionens huvudsakliga innehåll

Genom propositionen läggs fram förslag till ändrad lagstiftning om militära straff och disciplinmedel. Dessa förslag innefattar ändringar i brottsbalken och militära rättegångslagen (1948: 472) samt en ny lag om disciplinstraff för krigsmän. Vidare föreslås att bestämmelserna om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig upphävs.

Förslaget innebär väsentliga ändringar i den militära strafflagstiftningen. Arreststraffet föreslås avskaffat. Samtidigt föreslås att ett nytt disciplinstraff, benämnt fritidsstraff, införes. Detta straff innebär förbud för den som är förlagd inom kasernområde e. d. att under en tid av 8—15 dagar på fritid vistas utom sådant område eller del därav. Maximitiden för uttagande av disciplinbot höjs enligt förslaget från 20 till 40 dagar. Vidare föreslås vidgade möjligheter att använda tillrättavisning i stället för disciplinstraff. Dessutom skall enligt förslaget bestraffningsberättigad militär befattningshavare få ökade möjligheter att avskriva militära mål.

Den nya lagstiftningen avses träda i kraft den 1 juli 1973.

Lagförslagen

De vid propositionen fogade lagförslagen är av följande lydelse.

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas i fråga om brottsbalken,
dels att 22 kap. 19 § skall upphöra att gälla,
dels att 32 kap. 6 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

22 kap.

19 §

När riket är i krig, må i vissa fall tillämpas dödsstraff. Därom stadgas i särskild lag.

32 kap.

6 §

Disciplinstraff för krigsmän äro arrest och disciplinbot.

Arrest ådömes i minst tre och högst trettio dagar. Straffet verkställs i militärhåkte.

Disciplinbot utgöres av löncavdrag eller motsvarande betalning i penningar enligt vad därom är särskilt stadgat samt ådömes för minst en och högst *tjugo* dagar.

Disciplinstraff för krigsmän äro fritidsstraff och disciplinbot.

Fritidsstraff utgöres, för den som är förlagd inom kasernområde, läger eller motsvarande område av förbud att under bestämd tid, minst åtta och högst femton dagar, på fritid vistas utom sådant område eller del därav som är upplåten åt viss avdelning, och för den som är förlagd ombord på fartyg av förbud att under bestämd tid, minst åtta och högst femton dagar, eller under visst antal särskilda dagar, minst fem och högst åtta, på fritid lämna fartyget.

Disciplinbot utgöres av löncavdrag eller motsvarande betalning i penningar enligt vad därom är särskilt stadgat samt ådömes för minst en och högst *fyrtio* dagar.

Disciplinbot må ådömas jämte fritidsstraff enligt vad som är särskilt föreskrivet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

2 Förslag till

Lag om disciplinstraff för krigsmän

Härigenom förordnas som följer.

1 § Disciplinstraff för krigsmän är, enligt vad som föreskrives i 32 kap. brottsbalken, fritidsstraff och disciplinbot.

2 § Disciplinstraff ålägges, utom för brott mot bestämmelse vari sådant straff är utsatt, i stället för böter, när fråga är om brott av krigsman enligt 20—22 kap. brottsbalken eller om annat av krigsman förövat brott av sådan beskaffenhet att straff för brottet kan åläggas i disciplinmål. Böter får dock ådömas i stället för disciplinstraff, om böter är en lämpligare påföljd än disciplinstraff med hänsyn till den brottsliga tjänstgöringsförhållanden och brottets art. I fråga om brott som avses i 21 kap. 15 eller 16 § brottsbalken ådömes böterna omedelbart i pengar, högst femhundra kronor.

3 § Har krigsman begått annat brott än sådant som avses i 2 § och skall målet handläggas som militärt mål, får disciplinstraff åläggas i stället för böter, om disciplinstraff är en lämpligare påföljd med hänsyn till den brottsliga tjänstgöringsförhållanden och brottets art.

4 § Verkställighet av fritidsstraff får uppskjutas eller avbrytas om det är påkallat med hänsyn till tjänsten eller den straffskyldiges hälsa eller då annat särskilt skäl föreligger. Dag då avbrottet sker skall tillgodoräknas den straffskyldige som verkställighetstid, om hans fritid den dagen börjat vid avbrottet.

Kan fritidsstraff eller del av sådant straff ej verkställas på grund av ändring i den straffskyldiges förläggning, skall sådan ändring i straffet göras som påkallas därav. Ändringen får inte leda till att straffet blir strängare.

Föreligger hinder för verkställighet av fritidsstraff på grund av att den straffskyldiges tjänstgöringsskyldighet upphört eller kan i fall som avses i andra stycket ändring i straffet ej ske, skall i stället för varje dag då verkställighet ej kan äga rum, löneavdrag ske med belopp som anges i 5 § första stycket. Kan löneavdrag ej göras, skall den straffskyldige betala motsvarande belopp. Om sådant belopp gäller 5 § tredje stycket.

5 § Löneavdrag vid disciplinbot göres med visst belopp för dag som Konungen bestämmer. Kan löneavdrag ej ske, skall den brottsliga åläggas att för varje dag betala ett belopp i pengar, som är skäligt med hänsyn till löneavdraget för löntagare i motsvarande ställning.

Verkställighet av löneavdrag får fördelas på flera avlöningstillfällen.

Kan disciplinbot som ålagts i form av löneavdrag ej verkställas, skall i stället motsvarande belopp betalas. Sådant belopp och disciplinbot som ålagts i pengar tillfaller kronan. Oguldet belopp får ej förvandlas till fängelse. I övrigt gäller om verkställigheten vad som är föreskrivet om bötesstraff.

6 § Om det är påkallat för den brottsliges tillrättaförande eller av hänsyn till disciplinen och ordningen inom krigsmakten, får disciplinbot åläggas vid sidan av fritidsstraff.

7 § Disciplinstraff som gemensamt straff för flera brott ålägges med iakttagande av de gränser som anges i 32 kap. 6 § brottsbalken.

8 § Disciplinstraff får, om ej annat nedan sägs, användas som gemensamt straff för flera brott endast när disciplinstraff kan följa på vart och ett av brotten.

Gemensamt straff för brott som förskyller disciplinstraff och brott som förskyller böter skall bestämmas i böter, om ej svårare straff ådömes. När särskilda skäl föreligger, får dock i stället dömas till disciplinstraff. Högsta och lägsta gemensamma straff i böter eller fängelse beräknas, om disciplinstraff är utsatt för något av brotten, som om böter eller, i fråga om brott som anges i 2 § sista punkten, böter omedelbart i pengar varit stadgade för detta brott i stället för disciplinstraff.

Skall någon dömas för flera brott får, om särskilda skäl föreligger, för brott varpå kan följa disciplinstraff sådant straff ådömas jämte påföljd av annan art för brottsligheten i övrigt.

9 § Förekommer på en gång till verkställighet flera domar eller beslut varigenom någon ålagts särskilda fritidsstraff, sammanlägges straffen med varandra. Sammanlagda strafftiden får dock icke överstiga tjugofem dagar.

Från den sammanlagda strafftiden skall avräknas vad den straffskyldige kan ha undergått av straffen eller något av dem.

10 § Förekommer på en gång till verkställighet dom eller beslut om fritidsstraff och dom om fängelse på viss tid skall i stället för verkställighet av fritidsstraffet löneavdrag ske eller den straffskyldige åläggas att betala visst belopp i pengar. Därvid skall 4 § tredje stycket äga tillämpning.

Skall någon undergå behandling som avses i 28 kap. 3 § brottsbalken och förekommer samtidigt till verkställighet dom eller beslut om fritidsstraff, skall behandlingen träda i stället för fritidsstraffet eller vad som återstår av detta straff.

11 § Dom eller beslut om disciplinstraff skall befordras till verkställighet, om den straffskyldige tjänstgör vid viss avdelning, av befattningshavare som har bestraffningsrätt i disciplinmål vid avdelningen och i annat fall av bestraffningsberättigad befattningshavare som med hänsyn till den straffskyldiges vistelseort är närmast därtill.

Om ändring av fritidsstraff enligt 4 § andra eller tredje stycket eller 10 § samt om sammanläggning av fritidsstraff förordnar den som har att befordra straffbeslutet till verkställighet.

12 § Har fritidsstraff ålagts någon och blir han i målet slutligen dömd till sådant straff eller till fängelse på viss tid, skall från det nya straffet avräknas vad han undergått av förstnämnda straff, varvid en dags fritidsstraff anses svara mot en halv dags fängelse. Uppkommer brutet dagtal, skall vad som avräknas jämkas till närmast högre hela tal.

13 § Om den som ålagts fritidsstraff blir i målet i stället slutligen dömd till disciplinbot, böter eller suspension, får domstolen förordna att det senast ådömda straffet helt eller till viss del skall anses verkställt genom vad den dömda undergått av fritidsstraffet.

14 § Blir den som ålagts fritidsstraff i målet i stället slutligen dömd till disciplinbot, böter eller suspension och har enligt 4 § tredje stycket eller 10 § första stycket löneavdrag verkställts eller den straffskyldige betalt visst belopp i pengar, skall vad som innehållits eller betalats avräknas från vad den dömda enligt det senast meddelade straffbeslutet skall utge eller, i den mån det ej kan ske, återbetalas.

Blir den som ålagts fritidsstraff i målet i stället slutligen dömd till annan påföljd än som avses i 12 §, 13 § eller första stycket av denna paragraf eller befriad från påföljd eller frikänd från ansvar, skall belopp som innehållits eller erlagts enligt 4 § tredje stycket eller 10 § första stycket återbetalas. Vad nu sagts skall, när den som ålagts fritidsstraff i målet slutligen dömes till fritidsstraff på kortare tid, äga motsvarande tillämpning såvitt avser tid varmed straffet förkortats.

Ändras dom eller beslut om disciplinbot efter det att straffet helt eller delvis verkställts, skall belopp som innehållits eller erlagts enligt 5 § återbetalas i den mån det ej kan avräknas från disciplinbot eller böter som skall utges enligt det senast meddelade straffbeslutet.

15 § Har med stöd av 27 kap. 2 § eller 28 kap. 2 § brottsbalken disciplinstraff ådömts jämte villkorlig dom eller skyddstillsyn, skall nöjdförklaring som avges enligt 38 kap. 1 § brottsbalken avse jämväl disciplinstraffet.

16 § Disciplinstraff bortfaller i den mån straffet ej verkställts inom tre år efter det att straffbeslutet vann laga kraft.

17 § För förseelse av beskaffenhet att straff därför kan åläggas i disciplinmål skall tillrättavisning användas i stället för disciplinstraff, om tillrättavisning är lämpligare än sådant straff.

Som tillrättavisning användes

varning;

åläggande för visst antal gånger, högst fyra, eller för viss bestämd tid, högst sju dagar, att utom vanlig ordning utföra handräckningsarbete eller annan särskild uppgift (extratjänst);

för den som är förlagd inom kasernområde, läger eller motsvarande område förbud att under bestämd tid, högst sju dagar, på fritid vistas utom sådant område eller del därav som är upplåten åt viss avdelning (utgångsförbud);

för den som är förlagd ombord på fartyg förbud att under bestämd tid, högst sju dagar, eller under visst antal särskilda dagar, högst fyra, på fritid lämna fartyget (landgångsförbud).

Mer än ett slag av tillrättavisning får ej åläggas för samma förseelse eller på en gång. Extratjänst får ej användas så att det genom överansträngning eller av annan orsak kan uppkomma men för den felandes hälsa eller tjänstbarhet.

18 § Närmare föreskrifter rörande verkställighet av disciplinstraff och tillrättavisning meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973, då lagen (1948: 449) om disciplinstraff för krigsmän skall upphöra att gälla.

Den gamla lagen tillämpas dock i fråga om verkställighet av disciplinstraff som ålagts någon före nya lagens ikraftträdande.

Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i denna lag, skall i stället den nya bestämmelsen tillämpas.

3 Förslag till

Lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472)

Härigenom förordnas i fråga om militära rättegångslagen (1948: 472), dels att 54—56 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 8, 22, 40, 43, 49, 51, 53, 64, 66, 67 och 79 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 §

Straff må åläggas i disciplinmål allenast om den misstänkte står under militärt befäl och straffet finnes böra bestämmas till *arrest i högst femton dagar eller disciplinbot*.

Straff må åläggas i disciplinmål allenast om den misstänkte står under militärt befäl och straffet finnes böra bestämmas till *disciplinstraff*.

Den som tillhör hemvärnet eller eljest förbundit sig att såsom frivillig fullgöra krigstjänst må dock bestraffas i disciplinmål, ändå att han vid tiden för bestraffningens åläggande ej står under militärt befäl.

22 §¹

Har bestraffningsberättigad befattningshavare på grund av anmälan eller eljest erhållit kännedom om brott som avses i 21 §, skall han genast hänskjuta målet till åklagaren:

1. om i målet finnes annan målsägande än kronan;

2. om straff för brottet ej må åläggas i disciplinmål;

3. om den bestraffningsberättigade enligt 29 § förordnat om den misstänktes gripande;

Har bestraffningsberättigad befattningshavare på grund av anmälan eller eljest erhållit kännedom om brott som avses i 21 §, skall han genast hänskjuta målet till åklagaren:

1. om straff för brottet ej må åläggas i disciplinmål;

2. om den bestraffningsberättigade enligt 29 § förordnat om den misstänktes gripande;

¹ Senaste lydelse 1965: 591.

Nuvarande lydelse

4. om det finnes skäl antaga att straffet ej kommer att stanna vid *arrest i högst femton dagar, disciplinbot* eller böter;

5. om det kan förutses att nöjaktig utredning om brottet ej skall kunna åstadkommas genom den bestraffningsberättigades försorg;

6. om den bestraffningsberättigade eljest på grund av sakens beskaffenhet finner synnerliga skäl föreligga att målet handlägges vid domstol; eller

7. om civil myndighet har att verkställa utredning angående annat brott, som den misstänkte antages hava begått, och ej genom målets hänskjutande vållas uppskov, som är till avsevärt men för krigslydnaden.

Målet skall hänskjutas till åklagare vid den underrätt som är domstol för avdelningen, enligt den fördelning av uppgifterna mellan olika åklagare som Konungen bestämt, eller till justitiekanslern, när han är åklagare enligt 79 §.

Om målet icke hänskjutes till åklagare och förundersökning angående brottet ej ändock inletts av civil myndighet, skall utredning om brottet ske vid militärförhör. Finnes tillrättavisning vara tillfyllest, gäller vad i 67 § stadgas.

Prövas saken vara av synnerligen ringa vikt, äger bestraffningsberättigad befattningshavare utan hinder av vad förut i denna paragraf sägs avskriva målet, under förutsättning att däri ej finnes annan målsägande än kronan samt att straff för brottet må åläggas i disciplinmål.

Föreslagen lydelse

3. om det finnes skäl antaga att straffet ej kommer att stanna vid *disciplinstraff* eller böter;

4. om det kan förutses att nöjaktig utredning om brottet ej skall kunna åstadkommas genom den bestraffningsberättigades försorg;

5. om den bestraffningsberättigade eljest på grund av sakens beskaffenhet finner synnerliga skäl föreligga att målet handlägges vid domstol; eller

6. om civil myndighet har att verkställa utredning angående annat brott, som den misstänkte antages hava begått, och ej genom målets hänskjutande vållas uppskov, som är till avsevärt men för krigslydnaden.

Målet skall hänskjutas till åklagare vid den underrätt som är domstol för avdelningen, enligt den fördelning av uppgifterna mellan olika åklagare som Konungen bestämt. *Är fråga om ämbetsbrott, som avses i 20 kap. 1—4 §§ brottsbalken, av den som bestrider tjänst som regementschef eller därmed likställd eller högre tjänst, skall målet hänskjutas till justitiekanslern eller riksåklagaren.*

Är saken av mindre vikt, äger bestraffningsberättigad befattningshavare utan hinder av vad förut i denna paragraf sägs avskriva målet, om annan målsägande än kronan ej finnes eller målsäganden förklarar att han icke ämnar föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet och ej heller eljest påfordrar att målet handlägges vid domstol samt straff för brottet må åläggas i disciplinmål. Beslut om avskrivning kan meddelas även om det

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

icke klarlagts att den misstänkte begått brottet.

40 §

Har den bestraffningsberättigade ej själv hållit militärförhöret, skall han, där det utan avsevärd olägenhet kan ske, personligen höra den misstänkte, om *anledning förekommer att ålägga honom arrest i mera än åtta dagar, så ock eljest om den misstänkte ej fyllt aderton år eller han gjort framställning om sådant förhör.*

Har den bestraffningsberättigade ej själv hållit militärförhöret, skall han, där det utan avsevärd olägenhet kan ske, personligen höra den misstänkte, om *denne gjort framställning om sådant förhör eller om han ej fyllt aderton år.*

Vid förhör som den bestraffningsberättigade själv håller bör jämväl auditören vara tillstades, om den bestraffningsberättigade med hänsyn till brottets svårhetsgrad eller sakens beskaffenhet i övrigt finner det erforderligt och det utan avsevärd olägenhet kan ske. Auditören äger därvid framställa de frågor till den misstänkte, vilka han anser kunna tjäna till upplysning i målet.

43 §

Vill någon föra talan mot beslut i disciplinmål varigenom disciplinstraff, förverkandepåföljd eller ersättningsskyldighet ålagts honom, må det ske hos den domstol som enligt 77 eller 78 § är behörig.

Avser klagan ålagt arreststraff, har klaganden att inom två dagar från den dag, då han erhöll del av beslutet, till den som meddelat detsamma inkomma med fullföljdsinlaga. Klagande som lyder under kompanichef eller motsvarande chef må ock inom samma tid avlämna inlagen till denne. Föres talan endast i fråga om annat än arreststraff, skall fullföljdsinlagen avlämnas inom två veckor från den dag, då klaganden erhöll del av beslutet.

Klaganden skall inom två veckor från den dag, då han erhöll del av beslutet, till den som meddelat detsamma inkomma med fullföljdsinlaga. Klagande som lyder under kompanichef eller motsvarande chef må ock inom samma tid avlämna inlagen till denne.

Försummar klaganden vad sålunda är föreskrivet, har han förlorat sin talan.

49 §

Sedan åklagaren slutfört den utredning som ankommer på honom, skall han skyndsamt till rätten insända:

1. de handlingar som han mottagit i målet;
2. av honom förda anteckningar rörande utredningen; och
3. förklaring över fullföljdsinlagen.

Åklagaren skall ock uppgiva de bevis han vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis.

Nuvarande lydelse

Avvisas ej klagandens talan, skola klaganden och åklagaren kallas till förhör inför rätten. Om inställande av klagande, som avtjänar arreststraff enligt det beslut mot vilket talan föres, förordnar rätten. Målet må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, avgöras utan hinder av att klaganden uteblivit. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Vid avgörandet skall i under rätt nämnd deltaga.

Föreslagen lydelse

Har klaganden fullföljt talan mot straffbeslut varigenom ålagts fritidsstraff, som skall verkställas utan hinder av att beslutet ej vunnit laga kraft, skall åklagaren utan avhidan på sådan utredning som avses i 48 § ofördröjligen till rätten översända fullföljdsinlagan jämte handlingarna i målet. Till fullföljdsinlagan skall åklagaren foga eget yttrande i frågan huruvida vidare verkställighet bör ske.

51 §²

Avvisas ej klagandens talan, skola klaganden och åklagaren kallas till förhör inför rätten. Förordnande om att vidare verkställighet av fritidsstraff icke skall ske må dock meddelas utan att part kallats till sådant förhör.

Målet må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, avgöras utan hinder av att klaganden uteblivit. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Nämnd skall deltaga vid under rätts avgörande av saken.

53 §

Beslut i disciplinmål varigenom disciplinbot ålagts skall, där den bestraffningsberättigade ej annorlunda förordnat, verkställas utan hinder av att beslutet ej vunnit laga kraft.

Beslut i disciplinmål varigenom disciplinstraff ålagts skall, där den bestraffningsberättigade ej annorlunda förordnat, verkställas utan hinder av att beslutet ej vunnit laga kraft.

54 §

Beslut i disciplinmål varigenom arrest ålagts må ej i andra fall än i 55 och 56 §§ sägs verkställas innan den tid gått till ända, inom vilken den straffskyldige üger fullfölja talan i ansvarsfrågan. Fullföljes talan i nämnda fråga, må verkställighet ej äga rum, om den ej redan påbörjats.

² Senaste lydelse 1969: 262.
(jfr 1969: 514)

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

55 §

Ändå att den tid ej gått till ända, inom vilken den straffskyldige äger fullfölja talan mot beslut som sägs i 54 §, må beslutet verkställas, om den straffskyldige i vittnes närvaro inför den bestraffningsberättigade eller annan som denne förordnat avgiver förklaring att han avstår från talan mot beslutet såvitt angår det ålagda straffet och medger att detta må verkställas (nöjdförklaring).

56 §

Meddelas beslut som sägs i 54 § angående någon som är tagen i förvarssarrest, må den bestraffningsberättigade, om det med hänsyn till de omständigheter som föranlett arresteringen finnes vara av synnerlig vikt att straffet omedelbart verkställas, med auditörens tillstyrkande förordna där- om. I fall som avses i 39 § erfordras ej att auditörens yttrande inhämtas.

Har beslut som sägs i 54 § meddelats ombord på fartyg i främmande farvatten, må den bestraffningsberättigade förordna att straffet skall omedelbart verkställas, om detta finnes vara av synnerlig vikt för krigslydnadens upprätthållande.

64 §³

Mot beslut i ersättningsmål må talan föras av den ersättningskyldige. Å sådan talan skall vad i 8 kap. är stadgat om klagan som endast avser annat än arreststraff äga motsvarande tillämpning. Handlägges fråga om ersättningsskyldighet utan samband med ansvarsfråga, är rätten dock domför med en lagfaren domare.

Mot beslut i ersättningsmål må talan föras av den ersättningsskyldige. Å sådan talan skall vad i 8 kap. är stadgat äga motsvarande tillämpning. Handlägges fråga om ersättningsskyldighet utan samband med ansvarsfråga, är rätten dock domför med en lagfaren domare.

Kronans talan i målet föres av åklagaren.

³ Senaste lydelse 1969: 262.
(jfr 1969: 514)

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

66 §⁴

Rätt att ålägga tillrättavisning enligt 14 § lagen om disciplinstraff för krigsmän tillkommer de befattningshavare som äga bestraffningsrätt i disciplinmål, envar i fråga om den personal över vilken han har sådan rätt.

Rätt att ålägga tillrättavisning enligt 17 § lagen om disciplinstraff för krigsmän tillkommer de befattningshavare som äga bestraffningsrätt i disciplinmål, envar i fråga om den personal över vilken han har sådan rätt.

Tillrättavisningsrätt mot underlydande tillkommer även den som, utan att äga bestraffningsrätt i disciplinmål, innehar ovan i 13 § första stycket omförmäld befattning och har lägst fänriks grad eller tjänsteklasse, så ock chef för bataljon eller däremot svarande avdelning.

Såvitt angår underlydande *gruppbefäl och meniga* må tillrättavisning ock åläggas av chef för kompani eller däremot svarande avdelning, chef för utbildningsanstalt, sekond å fartyg vars chef innehar lägst kommandörskaptens grad och i de fall Konungen bestämmer annan befattningshavare vid krigsmakten. Vad i detta stycke stadgas skall icke äga tillämpning å hemvärnet.

Såvitt angår underlydande *som icke är underkastad ämbetsansvar* må tillrättavisning ock åläggas av chef för kompani eller däremot svarande avdelning, chef för utbildningsanstalt, sekond å fartyg vars chef innehar lägst kommandörskaptens grad och i de fall Konungen bestämmer annan befattningshavare vid krigsmakten. Vad i detta stycke stadgas skall icke äga tillämpning å hemvärnet.

67 §

Innan någon meddelar tillrättavisning, skall han vid förhör med den felande lämna denne tillfälle att förklara sig.

Tillrättavisad skall genast underläggas om hur han skall förfara om han vill begära omprövning av tillrättavisningsbeslutet.

Över meddelade tillrättavisningar skola föras anteckningar enligt bestämmelser som meddelas av Konungen.

79 §⁵

Allmän åklagare i militärt brottmål är, om annat ej stadgas i 15 kap., allmän åklagare vid domstol som har att upptaga målet. Om fördelning av uppgifterna mellan olika åklagare bestämmer Konungen. Justitiekanslern är åklagare i mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av ämbetsbrott, som avses i 20 kap. 1—4 §§ brottsbalken, av den som bestrider

Allmän åklagare i militärt brottmål är, om annat ej stadgas i 15 kap., allmän åklagare vid domstol som har att upptaga målet. Om fördelning av uppgifterna mellan olika åklagare bestämmer Konungen. Justitiekanslern *eller riksåklagaren* är åklagare i mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av ämbetsbrott, som avses i 20 kap. 1—4 §§ brottsbalken, av den som

⁴ Senaste lydelse 1972: 363.

⁵ Senaste lydelse 1965: 591.

Nuvarande lydelse

regementschefs eller därmed likställd eller högre tjänst.

Föreslagen lydelse

bestrider regementschefs eller därmed likställd eller högre tjänst.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Äldre bestämmelser tillämpas även därefter i fråga om disciplinstraff som ålagts före ikraftträdandet.

4 Förslag till

Lag om upphävande av lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig

Härigenom förordnas, att lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1973.

Motionsyrkandena

Vid riksdagens början väckta motioner

I motionen 1972: 651 av herrar Enskog (fp) och Enlund (fp) hemställs att riksdagen beslutar uppdra åt Kungl. Maj:t att framlägga förslag till sådan ändring av den militära strafflagstiftningen att arreststraffet avskaffas i fredstid och de militära straff- och disciplinmedlen anpassas till regler som är giltiga för alla medborgare i samhället.

I motionen 1972: 901 av herr Gernandt m. fl. (c) hemställs att vid förestående förändring av den militära strafflagstiftningen arreststraffet avskaffas eller dess utnyttjande starkt reduceras för såväl värnpliktiga som fast anställd personal.

I motionen 1972: 1456 av herr Måbrink (vpk) och fru Ryding (vpk) hemställs att riksdagen hos regeringen hemställer om skyndsamt förslag om arreststraffets avskaffande och att militära chefer fråntages sin nuvarande bestraffningsrätt.

I anledning av propositionen väckt motion

I motionen 1972: 1904 av herr Strindberg m. fl. (m) hemställs *dels* att riksdagen beslutar att arrest bibehålles som straff för krigsman och att arrest utdöms i minst 3 och högst 15 dagar, varav högst 8 dagar utan tjänstgöring och med löneavdrag, *dels* att riksdagen beslutar vidtaga i motionen föreslagna ändringar beträffande 2 § lagen om disciplinstraff för krigsmän, 8 § militära rättegångslagen samt 21 kap. 20 § brottsbalken.

Utskottet

I propositionen föreläggs riksdagen förslag till ändrad lagstiftning om militära straff och disciplinmedel samt förslag till upphävande av den särskilda lagstiftningen om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig. Såvitt gäller den militära strafflagstiftningen föreslås främst att arreststraffet avskaffas samtidigt som ett nytt disciplinstraff, s. k. fritidsstraff, införs.

Den nu gällande strafflagstiftningen för försvarsväsendets personal fick i huvudsak sin nuvarande utformning i samband med den strafflagsreform som genomfördes år 1948. Bestämmelserna finns intagna i brottsbalken och i lagen om disciplinstraff för krigsmän. Regler om handläggningen av militära mål och om tvångsmedel m. m. ges i militära rättegångslagen.

Disciplinstraff för krigsmän är arrest och disciplinbot. Arrest ådöms i minst tre och högst trettio dagar. Överstiger strafftiden tio dagar deltar arrestanten i tjänstgöring från och med elfte dagen. Under hela strafftiden sker löncavdrag. Disciplinbot ådöms för minst en och högst tjugo dagar samt utgörs av löneavdrag.

Disciplinstraff kan åläggas av domstol samt, i s. k. disciplinmål, av bestraffningsberättigad militär befälhavare. Bestraffningsrätten i disciplinmål, som i princip är förbehållen befattningshavare med lägst överstelöjtnants eller kommendörkapstens grad eller tjänsteklass, utövas regelmässigt av chef för regemente eller motsvarande förband eller av högre militär chef. Vid handläggning av disciplinmål biträds den bestraffningsberättigade av auditör.

I stället för disciplinstraff kan för mindre förseelser av viss beskaffenhet åläggas tillrättavisning. Tillrättavisningsrätt tillkommer i fråga om underlydande gruppbefäl och meniga förutom bestraffningsberättigad befattningshavare även lägre militära chefer, i huvudsak kompanichef och motsvarande befattningshavare. Tillrättavisning utgörs av varning, extratjänst, utgångsförbud eller landgångsförbud. Extratjänst innebär åläggande för visst antal gånger, högst fyra, eller för bestämd tid, högst sju dagar, att utom vanlig ordning utföra handräckningsarbete eller annan särskild uppgift. Utegångsförbud innebär förbud för den som är förlagd inom kasernområde, läger eller motsvarande område att under bestämd tid, högst sju dagar, på fritid vistas utom sådant område eller del därav som är upplåten åt viss avdelning. Landgångsförbud innebär förbud för den som är förlagd på fartyg att under bestämd tid, högst sju dagar, eller under bestämt antal särskilda dagar, högst fyra, på fritid lämna fartyget.

Domstol kan i vissa särskilda fall döma till böter i stället för disciplinstraff. För vissa brott av krigsmän kan domstol även ådöma andra allmänna påföljder, exempelvis fängelse eller skyddstillsyn. För

krigsmän som har ämbetsansvar kan dessutom ämbetsstraffen suspension och avsättning förekomma.

Klagan över tillrättavisning sker hos närmast högre bestraffningsberättigad befattningshavare. Talan mot beslut om disciplinstraff förs hos allmän underrätt.

Enligt stadgande i militära rättegångslagen har bestraffningsberättigad befattningshavare vissa möjligheter att avskriva bagatellmål. Under förutsättning bl. a. att annan målsägande än kronan inte finns kan sålunda avskrivningsbeslut meddelas om saken prövas vara av synnerligen ringa vikt.

Militära rättegångslagen innehåller också regler om vissa processuella tvångsmedel. Enligt dessa kan förman förordna att underlydande skall tas i förvarsarrest om denne begått en svårare förscelse och det är av synnerlig vikt för krigslydnadens upprätthållande att han ej lämnas på fri fot. Sådant förordnande kan också meddelas om den underlydande gjort sig skyldig till rymning och det skäligen kan befaras att han ånyo avviker. Om krigsman uppträder ordningsstörande, t. ex. på grund av berusning, kan förman förordna att han skall tagas i förvar.

I samband med reformeringen av den militära strafflagstiftningen år 1948 upptogs — i nära saklig överensstämmelse med då gällande rätt — i en särskild lag bestämmelser om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig. Lagen har främst avseende på brott, som innefattar angrepp på krigsmaktens effektivitet eller i övrigt riktar sig mot riket eller dess högsta organ och kan tillämpas endast om fängelse på livstid ingår i straffsatsen för brottet. I fall då underrätt dömt till dödsstraff skall målet underställas hovrätts prövning. Vidare gäller att straff icke får verkställas utan att Kungl. Maj:t meddelat tillstånd därtill.

De i propositionen föreslagna ändringarna i fråga om disciplinstraff för krigsmän innebär att arreststraffet skall avskaffas helt, således både för den fast anställda personalen och för de värnpliktiga, samtidigt som ett nytt disciplinstraff, benämnt fritidsstraff, införs och maximiden för uttagande av disciplinbot förlängs från tjugo till fyrtio dagar. Fritidsstraffet är utformat efter mönster av sådant utgångs- eller landgångsförbud som kan meddelas såsom tillrättavisning. För den som är förlagd inom kasernområde, läger eller motsvarande område skall fritidsstraffet sålunda utgöras av förbud att under minst åtta och högst femton dagar vistas utom området eller del därav. För den som är förlagd på fartyg skall fritidsstraffet avse förbud att på fritid lämna fartyget under samma tidrymd eller under ett visst antal särskilda dagar, minst fem och högst åtta. Jämte fritidsstraff kan enligt förslaget åläggas disciplinbot om det påkallas för den brottsliga tillrättaförande eller av hänsyn till disciplinen och ordningen inom krigsmakten. Som ett komplement till de nu angivna reglerna om disciplinstraffen föreslås en utvidgad tillämpning av tillrättavisningsinstitutet. Tillrättavis-

ning, som för närvarande kan användas endast vid vissa mindre förseelser, föreslås sålunda komma till användning så snart sådant disciplinmedel är lämpligare än disciplinstraff.

Såvitt avser handläggningen av disciplinära förseelser föreslås att bestraffningsberättigad militär befattningshavare skall få ökade möjligheter att avskriva militära brottmål. Den ändrade regleringen innebär bl. a. att det för beslut om avskrivning inte längre skall krävas att saken prövas vara av synnerligen ringa vikt utan det skall räcka att saken är av mindre vikt. Även vad gäller de formella reglerna rörande tillrättavisning föreslås vissa ändringar. Bl. a. föreslås den tillrättavisningsrätt som tillkommer kompanichef bli inskränkt på det sätt att den inte längre skall omfatta överfurirer.

I fråga om dödsstraff innebär propositionen att de i svensk strafflagstiftning återstående stadgandena om denna straffform, upptagna i 22 kap. 19 § brottsbalken och i 1948 års lag om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig, skall upphöra att gälla.

De i propositionen framlagda lagförslagen föreslås träda i kraft den 1 juli 1973.

I de vid riksdagens början väckta motionerna 1972: 651, 1972: 901 och 1972: 1456 framställs yrkanden som syftar till arreststraffets avskaffande eller till starkt inskränkt användning av denna straffform. I motionen 1972: 651 yrkas därjämte att de militära straff- och disciplinmedlen över huvud taget anpassas till dem som gäller för alla samhällsmedborgare. Motionen 1972: 1456 upptar ett säryrkande att den bestraffningsrätt som tillkommer militära chefer skall upphävas. Arreststraffet innebär enligt motiveringen till motionen 1972: 651 en kränkande behandling av militärt anställda, värnpliktiga, hemvärnsmän m. fl. som avviker från vad som gäller för övriga samhällsmedlemmar. Straffet är, anför motionärerna, mera ägnat att provocera till fientlighet och ovilja än att verka tillrättaförande. Det bör därför utmönstras ur lagstiftningen. Även i övrigt bör det militära lagförings- och påföljdssystemet reformeras och anpassas till den civila rättsskipningen. Liknande synpunkter anförs till stöd för yrkandet i motionen 1972: 901. I motiveringen till motionen 1972: 1456, som upptagits i motionen 1972: 956, anges de värnpliktigas ställning i rättsligt hänsende vara präglad av en odemokratisk, auktoritär behandling. Som särskilt otillfredsställande betecknar motionärerna det förhållandet att krigsmaktens organ samtidigt utövar utredande, anklagande och dömande funktioner.

I den i anledning av propositionen väckta motionen 1972: 1904 yrkas bl. a. att arrest skall bibehållas som disciplinstraff, dock med en till femton dagar begränsad maximitid och med den ändringen i övrigt att straffet efter åtta dagar skall verkställas med tjänstgöring och utan löncavdrag. I motiveringen till yrkandet i denna del anför motionärerna att arrest som straffform visserligen är en nödlösning men att ett

avskaffande därav kunde medföra risk för en sådan urholkning av det militära straffsystemet att fängelse måste tillgripas i brist på speciella militära disciplinmedel. En dylik utveckling skulle med fog kunna betecknas som inhuman och uppenbarligen sakna stöd i det allmänna rättsmedvetandet. Möjligheten att ådöma arreststraff bör därför enligt motionärerna bibehållas, men påföljden bör väljas endast då det är särskilt påkallat på grund av brottets art, disciplinen och ordningen inom krigsmakten eller den brottsliga tjänsteförhållanden. I övrigt framställs i motionen vissa yrkanden med avseende på hemvärnspersonal. Till dessa återkommer utskottet på s. 19 och 20.

Utskottet vill till en början understryka den skillnad som föreligger mellan den militära verksamheten och annan samhällsverksamhet. För att upprätthålla erforderlig militär disciplin och för att över huvud taget säkra fullgörandet av de tjänsteplikter som ankommer på försvarsmaktens personal torde det vara ofrånkomligt med en särskild militär straffordning. En sådan särslagstiftning bör emellertid inte avvika från allmän lag i vidare mån än som är nödvändigt med hänsyn till dess ändamål att säkerställa försvarsmaktens effektivitet. Överväganden av detta slag låg bakom 1948 års reform av den militära strafflagstiftningen, vilken innebar en begränsning och humanisering av tidigare gällande lagstiftning på området. De förslag som nu föreläggs riksdagen innebär ett betydelsefullt steg mot en angelägen, ytterligare anpassning av förhållandena inom den militära verksamheten till dem som råder inom den civila sektorn av samhällslivet.

Kritiken mot den militära strafflagstiftningen har framför allt riktats mot arreststraffet. Straffformen har bl. a. betecknats som förnedrande och föga överensstämmande med moderna tankegångar inom kriminalpolitiken. Risken för psykiska skador i samband med avtjänandet har påtalats. Denna kritik, som delvis kommit till uttryck i föreliggande, vid årets början väckta motioner, är enligt utskottets mening inte oberättigad. Utöver här påtalade nackdelar bör särskilt beaktas det avbräck i den militära utbildningen som följer av att arreststraffet i stor utsträckning verkställs utan att arrestanten deltar i tjänstgöring.

Erfarenheterna efter 1948 års reform synes ge vid handen att det från disciplinär synpunkt inte föreligger något hinder att avskaffa arreststraffet såvitt gäller den fast anställda militära personalen. Ett beslut härom skulle innebära ett steg mot den utjämning av rådande skillnader i sanktionssystemen för de fast anställda krigsmännen och för statstjänstemännen inom den civila sektorn som utskottet i det föregående ansett önskvärd. Att avskaffa arreststraffet enbart för den fast anställda personalen torde emellertid som departementschefen framhåller knappast vara möjligt, eftersom man då inom försvarsmakten skulle få en ordning med två skilda påföljdssystem, som för många kunde framstå som omotiverad och odemokratisk och ytterst skulle kunna få negativa

verkningar på krigsmaktens effektivitet. Skälen för ett avskaffande av arreststraffet för den fast anställda personalen torde därför främst ha betydelse som ett argument för arreststraffets slopande för alla kategorier krigsmän.

I fråga om behovet av arreststraff från disciplinär synpunkt såvitt gäller de värnpliktiga har framhållits att ett sådant behov väsentligen inte föranleds av den stora majoriteten skötsamma värnpliktiga utan av den minoritet som inte vill underkasta sig föreskriven militär ordning och disciplin. För denna minoritet torde, enligt vad departementschefen närmare utvecklar, det inte sällan vara mest ändamålsenligt att välja en annan påföljd än arrest och samtidigt satsa på personalvårdande åtgärder i syfte att främja anpassningen. I vissa fall torde det också bli aktuellt att hemförlova vederbörande.

Ställningstagandet till frågan om arreststraffet helt kan undvaras är enligt utskottets mening i hög grad beroende av vilka sanktionsmedel som i övrigt står till buds och dessas utformning. I motionen 1972: 1904 framhålls att ett avskaffande av arreststraffet skulle innebära risk för en urholkning av det militära straffsystemet så att fängelse måste tillgripas i brist på speciella militära disciplinmedel. Med anledning härav vill utskottet först peka på att det inte satts i fråga att avskaffa de i det föregående beskrivna tvångsmedlen förvarsarrest och tagande i förvar. Dessa kommer således att kunna användas vid brottslighet av disciplinupplösande karaktär. Väsentlig betydelse tillmäter utskottet de i propositionen, som kompensation för borttagandet av arreststraffet, föreslagna ändringarna av de militära sanktionsmedlen. Härvidlag bör särskilt uppmärksammas att det föreslagna nya fritidsstraffet — som kan kombineras med disciplinbot — utgör en påföljd som kan innebära en avsevärd repressiv effekt. Hänsyn bör också tas till förslagen om en inte oväsentlig utvidgning av disciplinbotsstraffet och om ökad möjlighet att använda tillrättavsningsinstitutet.

Enligt utskottets mening bildar de sanktionsmedel som enligt propositionen kommer att stå till buds ett för det stora flertalet militära brott väl avpassat påföljdssystem. När det gäller särskilt allvarliga brott som vissa våldsbrott, lydnadsbrott, grövre fall av rymning och upprepade undanhållanden i samband med verkställighet av fritidsstraff kan emellertid som departementschefen framhåller sanktionerna visa sig otillräckliga. Om arreststraffet tas bort, är fängelse den påföljd som närmast kommer i fråga. Med hänsyn bl. a. till de negativa sociala följdverkningar som ofta är förbundna med ett fängelsestraff kan denna lösning synas mindre tilltalande. Härvidlag bör dock beaktas att personer som har svårt att anpassa sig efter militärtjänstgöringens krav numera i betydligt större utsträckning än tidigare frikallas från militärtjänst, såväl vid inskrivningen som under grundutbildningen. Härav bör rimligen följa en minskning av den grova brottsligheten bland de värnpliktiga och

därmed också ett minskat behov av frihetsberövande påföljder. I de fall då den tilltalade är i behov av individualpreventivt inriktad behandling föreligger som departementschefen anför möjlighet att tillämpa andra påföljder enligt brottsbalken än fängelse, framför allt skyddstillsyn.

Sammanfattningsvis finner utskottet att för disciplinens upprätthållande tillräckligt effektiva sanktionsmedel kommer att stå till buds vid ett avskaffande av arreststraffet och ett samtidigt genomförande av de reformer i övrigt rörande det militära sanktionssystemet som föreslagits i propositionen. Med hänsyn härtill och till tyngden av de i det föregående angivna skälen för att utmönstra arreststraffet ur straffsystemet finner utskottet att de nu berörda i propositionen framlagda förslagen till ändringar i lagstiftningen om militära straff och disciplinmedel bör antagas. Ställningstagandet innebär att yrkandena i motionerna 1972: 651, 1972: 901 och 1972: 1456 i berörd del väsentligen blir tillgodosedda samt att yrkandet om arreststraffets bibehållande i motionen 1972: 1904 avstyrks.

I fråga om användningen av fängelse som påföljd för militära brott vill utskottet utöver vad ovan framhållits anföra följande. Reformen får inte leda till någon påtaglig ökning av antalet fängelsedomar vid militära brott. En sådan utveckling skulle strida mot ett av reformens huvudsyften, nämligen att åstadkomma en humanisering av den militära rättsvården grundad på moderna kriminalpolitiska överväganden. Fängelse bör som departementschefen framhåller komma till användning endast i undantagsfall.

Beträffande fritidsstraffet delar utskottet departementschefens uppfattning att det kan vara lämpligt att, i analogi med vad som gäller vid utgångsförbud, föreskriva skyldighet för den som ålagts sådant straff att — därest kontrollen inte kan ordnas på annat sätt — anmäla sin närvaro eller att fullgöra annan dylik förpliktelse. Om det i särskilda situationer skulle erfordras kan också, som departementschefen anför, böra övervägas åtgärder som innebär att den straffskyldige blir föremål för mera kontinuerlig övervakning. Med en effektiv kontroll av fritidsstraffets verkställighet kan det enligt utskottets mening förutsättas att antalet fall då fängelse behöver tillgripas som sanktion på upprepade undanhållanden i samband med sådan verkställighet kan hållas på en rimlig nivå. Försliggande, ovan delvis berörda möjligheter att skilja vederbörande från militärtjänst bör också kunna bidra härtill.

Utskottet övergår här till att behandla återstående med propositionen mindre nära sammanhängande motionsförslag.

Till stöd för yrkandet i motionen 1972: 1456 att den bestraffningsrätt som tillkommer militära chefer skall upphävas åberopas bl. a. att den nuvarande militära straffordningen innebär att krigsmaktens organ samtidigt utövar utredande, anklagande och dömande funktioner. Lämpligheten av en sådan ordning såvitt gäller disciplinansvaret för statstjänste-

män inom den civila sektorn har ifrågasatts i skilda sammanhang (se bl. a. JuU 1972: 22), och ämnet har varit föremål för ämbetsansvarskommitténs överväganden. De förslag till en reformering av reglerna om ämbetsansvar och disciplinärt ansvar i offentlig tjänst som kommittén framlagt är efter remissbehandling för närvarande föremål för överväganden inom Kungl. Maj:ts kansli. Förslagen, som i vissa speciella avseenden direkt berör den militära sektorn, har även i övrigt sådant samband med frågorna om det militära ansvarssystemet att dessa kan antas bli föremål för Kungl. Maj:ts ställningstagande samtidigt med att problematiken rörande ämbetsansvar och disciplinärt ansvar i offentlig tjänst i hela dess vidd prövas. Utskottet förutsätter att den i motionen aktualiserade frågan om formerna för utövandet av den militära bestraffningsrätten kommer att tas upp till bedömning i sådant sammanhang. Vad nu sagts gäller även det i motionen 1972: 651 upptagna yrkandet om en anpassning av de militära straff- och disciplinmedlen till det inom samhället i övrigt gällande regelsystemet, såvitt yrkandet ej behandlats i det föregående. Med hänsyn till det anförda saknas enligt utskottets mening skäl till någon riksdagens åtgärd i anledning av de nu behandlade yrkandena i motionerna 1972: 651 och 1972: 1456.

I den i anledning av propositionen väckta motionen 1972: 1904, har som inledningsvis angivits, tagits upp vissa speciella spörsmål som berör hemvärnspersonal. Motionärerna anser bl. a. att böter är en lämpligare påföljd än disciplinstraff för sådan personal med hänsyn till dess speciella tjänstgöringsförhållanden och yrkar att ett särskilt stadgande om böter för hemvärnsmän införs i 2 § lagen om disciplinstraff för krigsmän. Enligt detta lagrum i dess i propositionen föreslagna lydelse skall böter kunna ådömas krigsman, alltså även hemvärnsman, i stället för disciplinstraff om böter är lämpligare med hänsyn till den brottsliga tjänstgöringsförhållanden och brottets art. Lagrummet ger således utrymme för ett påföljdsval som kan tillgodose motionärernas önskemål. Någon riksdagens åtgärd i anledning av yrkandet erfordras därför inte.

I samma motion yrkas vidare att stadgandet i 43 § hemvärnskungörelsen (1970: 304) rörande inhämtande av yttrande från hemvärnsområdes förtroendenämnd i ärenden om disciplinär bestraffning eller tillrättavisning av hemvärnsman skall överföras till 8 § militära rättegångslagen. Enligt utskottets mening kan i och för sig skäl anföras för en sådan ståndpunkt. Bestämmelsen om inhämtande av yttrande i de fall som avses är emellertid intagen under 8 § militära rättegångslagen i den sammanställning av bestämmelser för den militära rättsvården (Rättsvårds B) som utges av överbefälhavaren och allmänt används av de rättstillämpande befattningshavarna. Härigenom har enligt utskottets uppfattning skapats tillräcklig garanti för att den föreskrivna skyldigheten inte skall förbises vid målens handläggning. På grund härav synes någon riksdagens åtgärd i anledning av yrkandet inte erforderlig.

Slutligen föreslås i motionen den ändringen i 21 kap. 20 § brottsbalken att i definitionen av begreppet krigsman ordet hemvärnsrekryt utbyts mot hemvärnsungdom. Yrkandet motiveras med att benämningen hemvärnsrekryt numera avskaffats och ersatts med begreppet hemvärnsungdom. Härtill vill utskottet anmärka följande. Benämningen hemvärnsrekryt infördes i strafflagens definition av begreppet krigsman år 1948. Därmed avsågs bl. a. att markera att häri inte inbegreps hemvärnspojkar, vilka kunde antas redan vid 15 års ålder och inte avsågs fullgöra vapentjänst. Orden hemvärnsrekryter och hemvärnspojkar i en äldre hemvärnskungörelse ersattes i 1970 års hemvärnskungörelse med ordet hemvärnsungdom. Enligt samma kungörelse kan till hemvärnsungdom alltså antas den som fyllt 15 år. En justering i enlighet med motionärernas önskemål av 21 kap. 20 § brottsbalken — vilket lagrum för övrigt inte berörs av propositionen — skulle således kunna innebära en till sina verkningar inte närmare utredd saklig ändring, som inte lämpligen bör vidtagas i nu förevarande sammanhang. Icke heller i denna del bör därför motionen föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utöver de i det föregående behandlade förslagen, som alla gäller rent militära straff och disciplinmedel, innehåller propositionen som inledningsvis angivits också förslag till upphävande av de bestämmelser i vår lagstiftning som avser användning av dödsstraff under krig. Sedan dödsstraffet under fredstid avskaffats år 1921, återstår stadganden om detta straff i 22 kap. 19 § brottsbalken och i lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig. Lagstiftningen har främst avseende på brott — begångna av krigsmän eller civilpersoner — som innefattar angrepp på krigsmaktens effektivitet eller i övrigt riktar sig mot riket eller dess högsta organ och kan tillämpas endast om fängelse på livstid ingår i straffsatsen för brottet.

Vad departementschefen i propositionen anför till stöd för ett fullständigt avskaffande av dödsstraffet kan sammanfattas på följande sätt. Dödsstraffets allmänpreventiva betydelse är överskattad, och det kan ifrågasättas om den uppväger de etiskt-humanitära skäl som talar mot ett sådant straff. Man kan ej bortse från risken för misstag i det rättsliga förfarandet. Det kan starkt betvivlas att hot om dödsstraff är ett effektivare medel än andra tänkbara påföljder att avhålla personer från att begå brott, för vilka detta straff kan komma i fråga. Skulle i ett krigsläge värderingarna vara andra än de som råder i dag, får frågan om dödsstraff bedömas på grundval av då rådande situation. Det kan inte helt uteslutas att man då kan bli tvungen att återinföra dödsstraffet. Det är dock inte tänkbart att en sådan åtgärd skulle kunna ske med retroaktiv verkan.

Utskottet vill för sin del framhålla att det självfallet kan råda delade meningar i frågan huruvida de etiskt-humanitära skäl som talar mot dödsstraff har den tyngd att sådant straff inte bör kunna komma i fråga

ens under de särpräglade förhållanden som råder under krig. Med visst berättigande kan hävdas att de värden som då står på spel är så stora att samhället svårigen kan avvara dödsstraffet, hur motbjudande en tillämpning därav än kan vara. Visst fog kan också finnas för de farhågor som går ut på att avsaknaden av dödsstraff skulle kunna ge upphov till en okontrollerbar laglöshet i den formen att någon i den brottsliga omgivning tar rättvisan i egna händer. Hänsyn bör i sammanhanget också tas till de särskilda rättssäkerhetsgarantier som är förbundna med den rådande ordningen; då underrätt dömt till dödsstraff skall målet alltid underställas hovrätts prövning, och dödsstraff får ej verkställas utan att Kungl. Maj:t meddelat tillstånd därtill.

Å andra sidan kan som departementschefen uttalar starkt ifrågasättas om ett avskaffande av dödsstraffet skulle minska möjligheterna att under de extraordinära förhållanden som råder under krig upprätthålla laglydnaden och förebygga brott av det mer speciella slag för vilka ett dödsstraff skulle kunna komma i fråga. Det synes sålunda sannolikt att påföljden vid ett eventuellt avslöjande inte har någon mer avgörande betydelse för människor som överväger brott av den svårighetsgrad att de kan föranleda dödsstraff. Hotet om dödsstraff torde för övrigt generellt sett ha en begränsad effekt i krigslägen, då var och en dagligen löper en påtaglig risk att förlora livet. Vid ställningstagandet till frågan om dödsstraffets bibehållande under krig bör enligt utskottets mening stor vikt också tillmätas det förhållandet att Sverige på det internationella planet, bland annat inom Förenta nationerna, aktivt verkat för dödsstraffets avskaffande över huvud taget. Det skulle vara mindre väl förenligt med dessa strävanden att inta en negativ attityd till önskemål om upphävande av den sista resten av vår egen dödsstrafflagstiftning.

På i huvudsak dessa skäl ansluter sig utskottet till förslaget att upphäva de bestämmelser om dödsstraff som f. n. finns i brottsbalken och i lagen om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig. Några överväganden rörande nödvändigheten av att i ett framtida krigsläge återinföra dödsstraffet bör enligt utskottets mening inte nu förekomma.

Utöver vad sålunda anförts föranleder propositionen eller motionerna inte några uttalanden från utskottets sida.

Utskottet hemställer

- A. att riksdagen avslår motionen 1972: 1904 såvitt gäller införande av särskilt stadgande om bötesstraff för hemvärnsmän;
- B. att riksdagen avslår motionen 1972: 1904 såvitt gäller stadgandet om inhämtande av yttrande i disciplinären den rörande hemvärnsmän;
- C. att riksdagen
 - 1. med avslag på motionerna 1972: 901 och 1972: 1904, såvitt däri yrkats arreststraffets bibehållande, antager 32 kap. 6 §

i det i propositionen 1972: 138 framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken samt förslaget till lag om disciplinstraff för krigsmän och förslaget till lag om ändring i militära rättegångslagen.

2. finner motionerna 1972: 651, 1972: 901 och 1972: 1456, såvitt däri yrkats arreststraffets avskaffande, icke föranleda någon riksdagens åtgärd;

- D. att riksdagen antager det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken i den mån det inte omfattas av utskottets hemställan under C samt förslaget till lag om upphävande av lagen (1948: 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig;
- E. att riksdagen avslår motionen 1972: 1904 såvitt gäller benämningen hemvärnsrekryter;
- F. att riksdagen avslår motionerna 1972: 651 och 1972: 1456 såvitt gäller avskaffande av militära befattningshavares bestraffningsrätt samt anpassning i övrigt av den militära straffordningen till civila förhållanden.

Stockholm den 7 december 1972

På justitieutskottets vägnar

ASTRID KRISTENSSON

Närvarande: fru Kristensson (m), fröken Bergegren (s), fröken Mattson (s), herrar Johansson i Våxjö (c), Jönsson i Malmö (s), Westberg i Ljusdal (fp), Polstam (c), fru Hjelm-Wallén (s), fru Bergander (s), herrar Petersson i Röstånga (fp), Wijkman (m), Stjernström (c), Alf Petersson i Malmö (s), Lövenborg (vpk) och Nilsson i Visby (s).

Reservation

av fru Kristensson (m), som anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 16 med orden "Utskottet vill" och slutar på s. 18 med orden "bidra härtil" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill till en början understryka den skillnad som föreligger mellan den militära verksamheten och annan samhällsverksamhet. För att upprätthålla erforderlig militär disciplin och för att över huvud taget säkra fullgörandet av de tjänsteplikter som ankommer på försvarsmaktens personal torde det vara ofrånkomligt med en särskild militär straffordning. En sådan särlagstiftning bör emellertid inte avvika från allmän lag i vidare mån än som är nödvändigt med hänsyn till dess

ändamål att säkerställa försvarsmaktens effektivitet. Överväganden av detta slag låg bakom 1948 års reform av den militära strafflagstiftningen, vilken innebar en begränsning och humanisering av tidigare gällande lagstiftning på området. De förslag som nu föreläggs riksdagen innebär en ytterligare och i och för sig önskvärd anpassning av förhållandena inom den militära verksamheten till dem som råder inom den civila sektorn av samhällslivet.

Det mest genomgripande förslaget i propositionen såvitt gäller de militära straffen och disciplinmedlen är förslaget om arreststraffets avskaffande. Detta straff har under en följd av år stått i centrum för den kritik som riktats mot den militära strafflagstiftningen. Straffformen har bl. a. betecknats som förnedrande och föga överensstämmande med moderna tankegångar inom kriminalpolitiken. Man har även påtalat risken för psykiska skador i samband med avtjänandet och det avbräck i den militära utbildningen som följer av att arreststraffet i stor utsträckning verkställs utan att arrestanten deltar i tjänstgöring. Kritik har vidare riktats mot förekomsten av arreststraff som disciplinmedel för den fast anställda personalen. Härvidlag har särskilt gjorts gällande att något behov av arreststraff inte föreligger för denna kategori av krigsmän samt att förekomsten därav innebär en omotiverad skillnad i sanktionssystemen för de fast anställda krigsmännen och för statstjänstemännen inom den civila sektorn.

Den angivna kritiken, som delvis kommit till uttryck i föreliggande, vid årets början väckta motioner, är enligt utskottets mening inte obegründad. De med arreststraffet förbundna olägenheterna måste emellertid enligt utskottets mening vägas mot behovet av att inom vårt försvar ha tillgång till ett sanktionssystem som ger tillräckliga möjligheter att upprätthålla erforderlig disciplin och ordning. Härvidlag bör till en början beaktas att arreststraffet i det nuvarande militära sanktionssystemet intar en framträdande plats även om användningen därav successivt minskats sedan år 1948. År 1971 verkställdes 2 000 arreststraff. Om arreststraffet kan avskaffas är enligt utskottets mening väsentligen beroende på vilka sanktionsmedel som i övrigt skulle komma att stå till buds och dessas utformning. De i propositionen som kompensation för borttagandet av arreststraffet föreslagna ändringarna av de militära sanktionsmedlen inskränker sig i stort sett till en utbyggnad av det nuvarande utgångs- och landgångsförbudet i form av ett s. k. fritidsstraff, som kan kombineras med disciplinbot. Visserligen kommer vid sidan härav de i det föregående beskrivna tvångsmedlen förvarsarrest och tagande i förvar att bestå. Det är emellertid att märka att dessa inte utgör påföljder för brott utan är säkerhetsåtgärder, vars användning av rättssäkerhetsskäl är i betydande grad inskränkt. I fredstid kan förvarsarrest sålunda endast komma i fråga om krigsman begått förseelse av svårare beskaffenhet och det för disciplinens upprätthållande

är av synnerlig vikt att han ej lämnas på fri fot eller om krigsman gjort sig skyldig till rymning och det skäligen kan befaras att han ånyo avviker. Tagande i förvar kan förekomma om krigsman uppträder ordningsstörande, t. ex. på grund av berusning, men den omhändertagne får ej hållas i förvar längre än som betingas av det ändamål som föranlett omhändertagandet.

De sanktionsmedel — främst det föreslagna nya fritidsstraffet — som sålunda skulle komma att stå till buds vid ett avskaffande av arreststraffet utgör enligt utskottets mening inte ett påföljdssystem som erbjuder den effektivitet och möjlighet till variation som betingas av de speciella förhållanden under vilka den militära verksamheten bedrivs. När det gäller särskilt allvarliga brott som vissa våldsbrott, lydnadsbrott, grövre fall av rymning och upprepade undanhållanden i samband med verkställighet av fritidsstraff är bristerna i det föreslagna systemet än mer påtagliga. Om arreststraffet tas bort, torde i många av de nu nämnda fallen fängelse vara den enda påföljd som kan komma i fråga. Ett avskaffande av arreststraffet skulle därför med nödvändighet leda till en påtaglig ökning av antalet fängelsedomar vid militära brott. Med hänsyn bl. a. till de negativa sociala följdverkningar som kan vara förbundna med fängelsestraff och med hänsyn till det avbräck i tjänstgöringen som uppkommer i samband med verkställigheten av sådant straff finner utskottet denna lösning föga tilltalande. En utveckling mot ökad användning av fängelsestraff skulle också strida mot ett av reformens huvudsyften, nämligen att åstadkomma en humanisering av den militära rättsvården grundad på moderna kriminalpolitiska överväganden. På dessa skäl finner utskottet — i likhet med militärstraffsakkunniga och det stora flertalet remissinstanser — att arreststraffet inte kan undvaras.

Med anledning av de nyss berörda olägenheter som är förbundna med verkställighet av arreststraff bör dock som anförts i motionerna 1972: 901 och 1972: 1904 användningen av detta straff begränsas. Som föreslås i motionen 1972: 1904 och jämväl förordats av militärstraffsakkunniga bör arreststraff kunna åläggas endast då det är särskilt påkallat på grund av brottets art, disciplinen och ordningen inom krigsmakten eller den felandes tjänstgöringsförhållanden. Med en sådan reglering torde det knappast bli aktuellt att tillämpa arreststraff för den fast anställda personalen. Enligt utskottets mening bör vidare maximtiden för ådömande av arrest minskas från nuvarande högst trettio till högst femton dagar. I enlighet med vad som föreslås i motionen 1972: 1904 bör vidare de förändringarna vidtas att arrestant skall deltaga i tjänstgöring i den mån strafftiden överstiger åtta dagar samt vidkännas löneavdrag endast under tid då han ej deltar i tjänstgöringen.

En tillämpning av bestämmelser som utformats i enlighet med det anförda skulle enligt utskottets uppfattning innebära en avsevärd hu-

manisering och liberalisering av den militära straffordningen samtidigt som man uppnår en betydande vinst i antalet utbildningsdagar. I detta sammanhang vill utskottet påpeka det angelägna i att arrestlokalerna upprustas, så att de motsvarar de krav, som i dag ställs på motsvarande lokaler för civilt bruk.

I enlighet med det anförda avstyrker utskottet det i propositionen och motionerna 1972: 651, 1972: 901 och 1972: 1456 upptagna förslaget att avskaffa arreststraffet som disciplinmedel för krigsmän. Härav följer att ej heller de framlagda lagförslagen rörande militära straff och disciplinmedel kan godtagas. Förslag till lagstiftning om bibehållande av arreststraffet i den reducerade omfattning som ovan angivits och därav föranledda ändringar i lagstiftningen i övrigt bör utarbetas av Kungl. Maj:t och föreläggas riksdagen under vårsessionen 1973.

dels att utskottets hemställan under C bort ha följande lydelse:

C. att riksdagen

1. i anledning av motionerna 1972: 901 och 1972: 1904, såvitt däri yrkats arreststraffets bibehållande, *dels* avslår 32 kap. 6 § i det i propositionen 1972: 138 framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken, förslaget till lag om disciplinstraff för krigsmän och förslaget till lag om ändring i militära rättegångslagen, *dels* hos Kungl. Maj:t hemställer om förslag till sådan lagstiftning rörande militära straff och disciplinmedel som föranleds av vad utskottet ovan uttalat om ett bibehållande av arreststraffet i begränsad omfattning,
2. avslår motionerna 1972: 651, 1972: 901 och 1972: 1456 såvitt däri yrkats arreststraffets avskaffande.

